

y espases guarnides, / crueres y poms del temps de les chapas, / olent a resclum les dargues podrides / ---», *Brama dels Llaurdors*, v. 132.

Un altre ús freqüent des del principi és per a certes peces de moneda: «record que yo he donat entre diverses vegades a mos néts e nètes, e per ells, a mon fill Francesc, ultra altres coses *xapas* d'argent quatre ---» c. l'a. 1500, en un memorial de l'arxiver i canceller Pere M. Carbonell (*CoDoACA* xxvii, 115). «*Jugar a les xapes*: joc de minyons que es juga fent voleiar o tirant a l'aire dues peces de coure (monedes), i quan estan en l'aire, ha de dir el que vol, cara o creu, el qui no tira ---», *DAG*. I altres jocs: «llançades les 12 botxes --- guanyaven 'tanto' --- 15 tantos eren una partida --- Mire's --- com tria es botxes --- pesades, per a botxà milló. —Atansem-nos, que ja tiren la *xapa* al aire, fent sorts ---», Moreira (*Folkl. Tort.*, 241.1f.).

O bé aplicat a les superfícies d'aigua embassada, llueents com una làmina de metall (cf. les *LLAUNES* de les maresmes empordaneses): «un toll d'aygues mortes que s'anavan descomponent en pustema que, o anava al fons en forma de fanc, o surava per la superfície formant *xapes* de verdós llot», *MmVayreda* (*Sang Nova*, v. § 2, 342). A Eivissa, «*La Xapa*», platja de la costa SE., i d'altra banda el *Cap de la Xapa*, que fa freu amb Tagomago, prop de Campanitx i de Cala de Boix (1963).

En lexicografia només des del Busa-N. (car *xapa* en el dicc. de rims de JMarc deu ser l'oc. *chapa*=*CAPA*): «*xapa de metall*: bractea, bracteola; *xapes* per a tocar: crotalum», amb els derivats: «*xapar*, cobrir de *xapes*, bractear, *xapat* de *xapes* ---; *xapejar*, tocar ab *xapes*: crepitare» (ed. 1507, en els quals l'ed. 1562 canvia *tocar* en *sonar*).

DERIV.: *Xapar* [Busa-N. supra]; *xapat*, *-ada* i cites de c. 1500, *AlcM*: «encontrant-se en un estret camí un bellíssim cavall, ornat de *xapada* guarnicion, ab un dejecte ase ---» c. 1550, *Faules d'Isop* (*DAG*): *xapat a l'antiga* (cf. el temps de *xapes*, supra): «La tia Bajana és la protagonista principal de la obreta 'llemosina' *Rondalla de Rondalles*, y apareix com una ahuela *chapada a l'antigor*», *MGadea* (*T. del Xè* 1, 16), d'on deu ser ús el·líptic «home *xapat*: home prudent» [Belvitges]; altres vegades amb acc. reminiscent de l'etimològica=*clapada*: «la Guimerana, cremaa del sol com una codonyeta i *chapaa* de suor, era més guapa que abans quan era chiqueta», *SGuinot* (*Esc. Castellonenses*, 11). *Xapada* s. f.

Xaperia [1460]: «Terç de Ysayes [lli. iii, capítol iii, vers 16, on es descriu la vanitat femenina i les seves fatals conseqüències] / legint veuries, / Déu què promet / hon se permet / elles collegen / e senyoregen: / ses *chaperies*, / quinquilleries, / qui les consent, / sa part ne sent», *JRoig* (*Spill*, 7135); «tota la gent d'armes passà davant lo rey, molt ben armats e ab bell orde, e ab molts cavalls ab paraments de brocat e de *xaperia* d'or e d'argent, e moltes cubertes e penatxos e simeres, a modo de Itàlia e de Lombardia»; «après venien totes les donzelles, ab tots aquells qui

no eren stats casats: e tots anaven vestits de blanc o de vert, sedes, brocats o de *xaperia*», *JoMartorell* (*Ag.* 1, 118, 121).

Xapeta, *xapet*, *xapot*, denominant monedes. *Xapó* en 3 invs. de les Drassanes de 1467 (*DAG*), i en el de 1460 que citem vol. II, 872a16 (*CaCandi*, *MiscHiCat.* II, 248) sembla derivat de *xapa* i no pas de *xapar*.

Xapador, *xapadura*, *xapall*, V. *xapa* *Xapallada*, *xapalló*, V. *xàfec* (*XAFAR*) *Xapallar*, V. *xapar* *Xapar*, *-at*, 'cobert de xapes', V. *xapa*

XAPAR, 'esberlar, fendre', de l'onomatopeia čP! imitadora del so de l'eina que estella, d'una arrel paral·lela a les que han donat *XAFAR* i *XAMPAR*. □ 1.^a doc.: 1437.

Avui *xapar* és un mot principalment balear i rossellonès, però que en altre temps degué ser més vivaç en moltes altres seccions de la llengua, ho podem veure no sols de la seva gran vitalitat en el dialecte de l'Àlguer, l'antiga «*Barceloneta*», poblat en el S. XIV sobretot per gent de la zona cat. central, sinó ja del fet que la seva dada més antiga és en un doc. de Barcelona: «unes tenayes de ferre, aptes a *xepar* postemes» (*BABL* XI, 160). És una de les raons que obliga a renunciar a l'especiosa idea, suggerida per la vida més persistent a les Illes, d'un mossarabisme derivat de čIPPUS 'rabassa', o EX-čIPP-ARE 'tallar la rabassa, ar-rabassar', amb čI > čä- normal en fonètica mossàrab. És cert que no mancaria base per a aquesta idea de la banda del mossàrab, on realment degué existir un verb *čapp*, com el que veurem més avall en el val. meridional. Però la nostra conclusió ha de ser que també en mossàrab es tracta de la mateixa creació expressiva que en català, si bé com a mot germà del nostre més que com a ètímon.

Altrament el mot va restar en ús, sobretot en medis mariners o zones litorals, en el NE. del cat. or., ja enllaçant amb la zona rossellonesa. «Dues naus --- y una caravella se perderen a vista de tothom: les naus se escorregueren (romputs los caps) vers lo pont del Virrey, y contra la muralla se *xaparen*», en el *Dietari* de Jeroni Pujades, a. 1601, I, 85: és cert que si bé Pujades era fill de Bna., i aquí descriu fets de la zona central, a la segona meitat de la vida (i ja per aquells anys) s'estava molt a l'alt Empordà. Però aquí potser influeix més l'ambient litoral o nàutic. En efecte, ja se sent en el Maresme or., si bé no en l'ús general, però sí en la parla de la gent de mar: *xapar* (*šapá*) 'esberlar', 'fer una incisió', p. ex. 'obrir a l'art el tall dit *llinyolera*', també esberlar a destrallades en dos o més trossos els trucs (globus, boles, d'ús nàutic), que són de fusta (*StPolM*, 1929).

Així en la història d'una navegació tempestuosa com ens la conta J. Ruyra, explica un blanenc: «de vegades cau una teula i... clac! ...*xapa* sa closca de l'infeliç que ensopega al seu dessota», *Pinya de Rosa* II, 164. Potser també es refereix al parlar de mestres d'aixa etc. la definició de Careta, que criticant els qui pronuncien *clivillar-se*, troba bé, parlant de fusta, pe-